

3. Генпрокуратура закрила вісім справ щодо перешкоджання журналістській діяльності // Асоціація українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://umdpf.info/index.php?id=1383891322>.
4. Готін О.М. Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина: навч. посіб. / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. – 192 с.
5. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/29447962>.
6. Костенко Л. Кримінальна відповідальність за перешкоджання журналістській діяльності // Юридичний журнал «Юстіан». – 2008. – № 1. – С. 3–7.
7. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2010. – 608 с.
8. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Т. 2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. – Х.: Право, 2013. – 1040 с.
9. Лихова С.Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України): [монографія] / Софія Яківна Лихова. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – 573 с.
10. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка – 7-ме вид., переробл. та допов. – К.: Юридична думка, 2010. – 1288 с.
11. Про захист професійної діяльності журналістів: Проект Закону України від 30 січня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45601.
12. Семенюк О. Зміст терміна «перешкоджання» у Кримінальному кодексу України / Олександр Семенюк // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – К. – 2008. – № 4. – С. 34–41.
13. Словник української мови. Т. 6. – К.: Наук. думка, 1975. – С. 322.

УДК 343.61

КОМПАРАТИВІСТСЬКЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НОРМИ ПРО УМИСНЕ ВБИВСТВО, ВЧИНЕНЕ В СТАНІ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ

COMPARATIVISTIC NORM RESEARCH ABOUT A PREMEDITATED MURDER, WAS COMMITTED IN A CONDITION OF NERVOUS SHOCK

Сотула О.С.,
кандидат юридичних наук, доцент, докторант
ДВНЗ «Одеський національний університет імені І.І. Мечникова»

Стаття присвячена порівняльно-правовому дослідженню злочину, передбаченого статтею 116 КК України. Здійснено огляд сучасних проблем визначення ознак цього діяння. Робиться висновок про необхідність удосконалення кримінального законодавства України.

Ключові слова: кримінальне право, порівняльно-правове дослідження, злочини проти життя, умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання.

Статья посвящена сравнительно-правовому исследованию преступления, предусмотренного статьей 116 УК Украины. Осуществлен обзор современных проблем определения признаков этого деяния. Сделан вывод о необходимости усовершенствования уголовного законодательства Украины.

Ключевые слова: уголовное право, сравнительно-правовое исследование, преступления против жизни, умышленное убийство, совершенное в состоянии сильного душевного волнения.

Article is devoted rather-legal research of the crime provided by article 116 of Criminal Code of the Ukraine. The review of modern problems of definition of signs of this act is carried out. The conclusion about necessity of improvement of the criminal legislation of Ukraine becomes.

Key words: criminal law, rather-legal research, crimes against life, premeditated murder, was committed in a condition of nervous shock.

Постановка проблеми. Поряд із відповідальністю за умисне вбивство без обтяжуючих і пом'якшуючих обставин (ч. 1 ст. 115 КК України) та при обтяжуючих обставинах (ч. 2 ст. 115 КК України), вбивство через необережність (ст. 119 КК України) чинне кримінальне законодавство передбачає відповідальність за умисні вбивства при пом'якшуючих обставинах, які у кримінально-правовій науці отримали назву – привілейовані види

вбивств. Таким привілейованим злочином є умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК України) [1].

Взявши за основу розподіл пом'якшувальних обставин, які можуть увійти в якість ознак до складу злочину, можна показати відмінності в процесі законодавчого відображення цих обставин у відповідних діяннях в кримінальному законодавстві країн романо-германської правової сім'ї.

Стан дослідження. Компаративістське кримінально-правове вивчення привілейованих вбивств в Україні, зокрема, вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, не стало предметом спеціального дослідження. Різні аспекти зазначеної проблематики досліджувалися вітчизняними фахівцями: М.І. Бажановим, А.В. Байловим, Ю.В. Бауліним, В.К. Гришуком, М.І. Мельником, В.О. Навроцьким, Л.А. Остапенко, О.Л. Старко, В.В. Сташисом, В.Я. Тапінем та іншими. Але відсутні комплексні порівняльно-правові дослідження кримінальної відповідальності за такі злочини, що вказує на необхідність детального дослідження зазначеної проблеми.

Метою статті є подальша теоретична розробка теми кримінальної відповідальності за вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, з урахуванням сучасних досягнень кримінально-правової компаративістики.

Виклад основного матеріалу. Діяння, передбачене статтею 116 КК України, виражається в умисному вбивстві людини, вчиненому в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло. Як зазначено у диспозиції статті 116 КК України, стан раптово виниклого сильного душевного хвилювання є наслідком протизаконного насильства, систематичного злущування або тяжкої образи з боку потерпілого.

Власно кажучи, така норма притаманна лише кримінальним кодексам країн так званого «німецького права» (Германія, Австрія, Швейцарія та іншим) та країн колишнього СРСР, які отримали її «в спадок» від радянського кримінального права, в рамках того ж «німецького права» (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Латвія, Литва, Молдова, Росія, Таджикистан, Узбекистан, Естонія та інші).

Досить лаконічною є стаття 113 Кримінального кодексу Швейцарії «Вбивство в стані афекту». Нормою передбачено, якщо особа вчиняє вбивство при наявності вибачаючих обставин, перебуваючи в стані сильного душевного хвилювання або під впливом серйозної психотравмуючої ситуації, то покаранням є утримання у каторжній в'язниці на строк до десяти років або тюремне ув'язнення на строк від одного року до п'яти років [2, с. 161]. Швейцарський законодавець не роз'яснює, що мається на увазі під вибачаючими обставинами, так само, нічого не зазначено про провокуючу роль самого потерпілого, є лише вказівка на особливий емоційний стан винного: сильне душевне хвилювання або вплив серйозної психотравмуючої ситуації.

Не зовсім конкретно та логічно видається й норма, передбачена параграфом 76 Кримінального кодексу Австрії. По-перше, викликає питання сама назва цієї статті – «Вбивство простого виду». Можливо, це вказівка на привілейований характер цієї норми, тим більше, що Кримінальний кодекс Австрії не містить традиційного складу «простого» вбивства (без обтяжуючих та пом'якшуючих обставин), а зразу вказує на «Умисне вбивство при обтяжуючих обставинах» (§ 75 Кримінального кодексу Австрії) [3, с. 131]. По-друге, із змісту диспозиції не зрозуміло, що

у даному складі стало причиною сильного душевного хвилювання і кого саме вбиває винний: «Всякий, хто дає захопити себе усім зрозумілому сильному душевному переживанню настільки, що вбиває іншу людину, підлягає покаранню – позбавленню волі на строк від п'яти до десяти років» [3, с. 131].

Більш послідовним та логічним став німецький законодавець, який у параграфі 213 Кримінального кодексу ФРН «Менш тяжкий випадок убивства» визначив, «якщо той, хто вчинив вбивство, при відсутності вини з його боку був приведений у люту жорстоким поведінням з ним чи з його родичем або тяжкою образою з боку вбитої людини, вчинив діяння на місці, де він був спровокований, або іншим способом, то має місце менш тяжкий випадок. Покаранням за це є позбавлення волі на строк від одного року до десяти років» [4, с. 127].

Вже ця норма є близькою за змістом до діяння, передбаченого статтею 116 КК України, оскільки в ньому встановлюється відповідальність за заповняння смерті в стані афекту, у результаті провокації, що й припускає зменшене покарання, яке, втім, у ході шостої кримінально-правової реформи було підвищено [5, с. 369].

В даній статті передбачаються дві групи підстав, що дозволяють суду зменшувати покарання:

– власне такі, що провокували та призвели до афекту, до них відносяться жорстоке поведіння із винним чи його родичем або тяжка образа, що були здійснені вбитим, безвинно з боку винного, та спровокували вчинення діяння на місці провокації;

– менш тяжкі випадки, які подібні до перерахованих в частині першій параграфу 213 Кримінального кодексу ФРН.

На нашу думку, безвинність суб'єкта цього злочину, на яку вказано у диспозиції параграфу 213 Кримінального кодексу ФРН, розуміється не як відсутність вини у суб'єктивній стороні цього складу (тоді не йшла мова про злочин), а як відсутність протиправних причин у діях винного для провокуючої поведінки потерпілого.

Треба зазначити, що приписи параграфу 213 Кримінального кодексу ФРН застосовуються інакше, ніж у статті 116 КК України, оскільки вони за німецькою кримінально-правовою доктриною утворюють не склад діяння, а правило пом'якшення покарання, що діє при наявності зазначених у цій нормі умов [5, с. 369].

На думку, що викладена в підручнику Й. Вессельса та М. Хеттінгера, параграф 213 Кримінального кодексу ФРН конструює не склад діяння, але формулює правило визначення покарання, відповідно, не є привілейованим складом [6, с. 19].

Німецькі автори О. Хоманн та Г. Зандер зазначають, що дане в параграфі 213 Кримінального кодексу ФРН відхилення від рамок покарання за частинною першою параграфу 212 «Вбивство» догматично є не безперечним. Однак так чи інакше, оскільки у параграфі 213 міститься проста норма призначення покарання, вона повинна застосовуватися з урахуванням вини кожного учасника діяння [7, с. 6].

Багато в чому вказану норму Кримінального кодексу ФРН повторює стаття 118 Кримінального кодексу Болгарії, де зазначено, що «за вбивство, вчинене у стані сильного хвилювання, викликаного насильством з боку потерпілого, тяжкою образою або наклепом або іншою протизаконною дією, у результаті якого настали або могли настати тяжкі наслідки для винного чи його близьких, покарання: у випадках, передбачених статтею 115, – позбавлення волі від одного року до восьми років, а у випадках, передбачених пунктами 1-6 статті 116, – позбавлення волі від трьох до десяти років» [8, с. 96]. Відмінність цієї норми від статті 116 КК України полягає в тому, що, так само як і у параграфі 76 Кримінального кодексу ФРН, присутня вказівка на те, що проваюча поведінка потерпілого може стосуватися не тільки винного, але і його близьких. Більш того, вказано, що результатом такої поведінки потерпілого є тяжкі наслідки, які настали або могли настати для винного або його близьких. На нашу думку, подібне роз'яснення щодо наслідків провокаційної поведінки потерпілого, ще й з відсилкою до статей 115 (передбачає відповідальність за умисне вбивство) та 116 (передбачає відповідальність за умисне вбивство при обтяжуючих обставинах) Кримінального кодексу Болгарії, не є раціональним і веде до конкуренції цих норм.

Аналогічний зміст має стаття 146 Кримінального кодексу Молдови «Вбивство, вчинене в стані афекту», яка також містить вказівку на дії потерпілого, «якщо ці дії спричинили або могли спричинити тяжкі наслідки для винного або його родичів». Карається злочин позбавленням волі на строк до п'яти років [9, с. 162].

Про тяжку образу винного чи його близьких йдеться у статті 130 Кримінального кодексу Литви «Вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання», де зазначено, що «Той, хто вчинив вбивство, перебуваючи в стані раптового сильного душевного хвилювання, викликаного незаконним вчинком з боку потерпілого, або особливо тяжкою образою щодо його самого або близької йому людини, карається позбавленням волі на строк до шести років [10, с. 243].

У Латвії вказівка на протиправні дії потерпілого відносно близьких винного у статті 120 «Вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання» Кримінального кодексу Латвії вже відсутня: «Вбивство, вчинене в стані раптово виниклого сильного душевного хвилювання, викликаного насильством або тяжкою образою честі з боку потерпілого, – карається позбавленням волі на строк до п'яти років» [11, с. 146].

Норму подібного змісту містить і стаття 115 Кримінального (Пенітенціарного) кодексу Естонії: «Вбивство, вчинене в стані раптово виниклого сильного душевного хвилювання, викликаного насильством або образою з боку потерпілого відносно вбивці або його близьких, карається тюремним ув'язненням на строк від одного року до п'яти років» [12, с. 1138].

Видатною є назва статті 115 Кримінального (Пенітенціарного) кодексу Естонії – «Спровоковане вбивство». Така назва прямо не вказує на емоційний стан винного, але відображає ще одну обов'язкову ознаку такого злочину – проваючу поведінку потерпілого, чого не зазначено в назві подібних статей інших кримінальних кодексів країн романо-германської правової сім'ї.

Найбільш близькою за змістом до статті 116 КК України 2001 року виявляється стаття 98 «Умисне вбивство в стані сильного душевного хвилювання» Кримінального кодексу Республіки Узбекистан 1994 року, першого пострадянського кримінального кодексу [13, с. 321-322]. В цій статті зазначено, що «Умисне вбивство, вчинене в стані раптово виниклого сильного душевного хвилювання, викликаного протиправним насильством або тяжкою образою з боку потерпілого, а так само іншими протиправними діями потерпілого, карається позбавленням волі до п'яти років» [13, с. 321-322].

Треба вказати, що вітчизняні автори неодноразово зауважували, що в юридичному значенні поняття «насильство» слід розглядати тільки як протизаконне. У зв'язку з цим є надмірною вказівка в диспозитивних статтях 116, 123 КК України на «протизаконність» насильства, бо само поняття «насильство» вже містить у собі цю ознаку [14, с. 11].

Вченими-правознавцями зазначається, що норми, які передбачають відповідальність за посягання на життя і здоров'я особи, вчинені в стані сильного душевного хвилювання, потребують розширення обставин, які мають місце з боку потерпілого. На думку авторів, доцільно у статтях 116, 123 КК України передбачити таку обставину, як «аморальні або інші протиправні дії з боку потерпілого». Під останніми потрібно розуміти діяння, як ті, що передбачені статтями КК, але не підпадають під ознаки насильства, змушення й образи, так і не передбачені ними, але пов'язані з порушенням вимог норм інших галузей права. Підстави виникнення стану сильного душевного хвилювання (насильство, образа, систематичне змушення, аморальні або інші протиправні дії з боку потерпілого) можуть бути спрямовані не тільки на винного або його близьких, а й на будь-яких інших осіб [14, с. 12-13].

Висновки. Погоджуючись з цими пропозиціями, вважаємо, що наведене формулювання «аморальні або інші протиправні дії з боку потерпілого» треба замінити на «неприйнятні для винного дії з боку потерпілого». Так, фактично особу можна довести до стану сильного душевного хвилювання діями потерпілого, які не є протиправними (вони можуть бути, наприклад, небажаною, але правомірною поведінкою, зловживанням правом, яке не є правопорушенням). А ступінь аморальності тієї чи іншої дії потерпілого визначається самим винним, в залежності від його світосприйняття, моральних принципів та установлень (наприклад, відношення до подружньої зради може дуже відрізнятися у людей різних національностей, релігій, культур).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – ст. 131.
2. Уголовный кодекс Швейцарии / [Вступ. ст. Ю.Н. Волкова ; науч. ред., предисл., пер. с нем. А.В. Серебренниковой]. – [2-е изд.]. – Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2002. – 348 с.
3. Уголовный кодекс Австрии / [Науч. ред., вступ. ст. С.В. Милокова ; предисл. Эрнста Ойгена Фабрици ; пер. с нем. Л.С. Вихровой]. – Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2004. – 550 с.
4. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / [науч. ред., вступ. ст. Д.А. Шестакова ; предисл. Г.-Г. Йешенка ; пер. с нем. Н.С. Рачковой]. – Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2003. – 522 с.
5. Жалинский А.Э. Современное немецкое уголовное право / А.Э. Жалинский. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 560 с.
6. Wessels J. Strafrecht. Besonderer Teil: [in 2 Bd.] / J. Wessels, M. Hettinger. – [22 Aufl.]. – Heidelberg: C.F. Muller, 1999. – В. 1. Straftaten gegen Personlichkeits und Gemeinschaftswerte. – 1999. – 317 p.
7. Hohmann O. Strafrecht. Besonderer Teil II / O. Hohmann, G.M. Sander. – [2 Aufl.]. – Munchen: C.H. Beck, 2011. – 341 p.
8. Уголовный кодекс Республики Болгария / [Науч. ред. А.И. Лукашова ; Пер. с болг. Д.В. Милушева и др. ; Вступ. ст. Й.И. Айдарова]. – Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2001. – 296 с.
9. Уголовный кодекс Республики Молдова. Принят Парламентом Республики Молдова 18 апреля 2002 года, введен в действие 21 июня 2002 года. С изменениями и дополнениями на 19 декабря 2002 года / [Вступ. ст.: А.И. Лукашов]. – Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2003. – 408 с.
10. Уголовный кодекс Литовской Республики / [Науч. ред. В. Павилониса ; предисл. Н.И. Манцева ; вступ. ст. В. Павилониса, А. Абрамвичюса, А. Дракшене ; пер. с лит. В.П. Казанскене]. – Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2003. – 468 с.
11. Уголовный кодекс Латвийской Республики. Принят 8 июля 1998 г. Введен в действие с 1 апреля 1999 г. С изменениями и дополнениями на 1 августа 2001 г. : Перевод с латышского / [Науч. ред.: А.И. Лукашов (Пер.), Э.А. Саркисова]. – Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2001. – 313 с.
12. Уголовный (Пенитенциарный) кодекс Эстонской Республики // Правовые акты Эстонии. – 2005. – № 17. – С. 1103–1220.
13. Уголовный кодекс Республики Узбекистан. С изменениями и дополнениями на 15 июля 2001 г. / Вступ. ст.: Гулямов З.Х., Рустамбаев М.Х., Якубов А.С. – Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2001. – 338 с.
14. Байлов А.В. Кримінальна відповідальність за посягання на життя та здоров'я особи, вчинені в стані сильного душевного хвилювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / А.В. Байлов. – Харків, 2005. – 20 с.

УДК 343.214

РЕАЛИЗАЦИЯ ПОПЕРЕДУВАЛЬНОЙ ФУНКЦИИ НОРМ КРИМИНАЛЬНОГО ПРАВА THE REALIZATION OF PREVENTION FUNCTION OF CRIMINAL LAW NORMS

Тубельць О.С.,
головний спеціаліст відділу з питань правосуддя
Департаменту антикорупційного законодавства та законодавства про правосуддя
Міністерства юстиції України,
здобувач кафедри кримінального права та процесу
юридичного факультету
Київського університету права Національної академії наук України

Представлена робота присвячена висвітленню питання ефективності загальнопревентивної дії норм кримінального права. У статті розкривається значення загальної превенції для досягнення цілей вітчизняної кримінально-правової політики, окреслюються основні форми здійснення загальної превенції, визначаються фактори, що впливають на стан загального попередження злочинів засобами кримінального права. Також у дослідженні здійснено спробу аналізу сучасного стану системи заходів із забезпечення дієвості загальної превенції.

Ключові слова: кримінально-правова політика, норма кримінального права, загальне попередження злочинів, форми здійснення загальної превенції, фактори, що впливають на стан загального попередження злочинів засобами кримінального права.

Данная работа посвящена вопросам общепреventивного действия норм уголовного права. В статье раскрывается значение общей превенции для достижения целей отечественной уголовно-правовой политики, очерчиваются основные формы осуществления общей превенции, определяются факторы, которые оказывают влияние на состояние общего предупреждения преступления средствами уголовного права. Также в исследовании осуществлена попытка анализа современного состояния системы мероприятий по обеспечению действенности общей превенции.

Ключевые слова: уголовно-правовая политика, норма уголовного права, общее предупреждение преступлений, формы осуществления общей превенции, факторы, которые оказывают влияние на состояние общего предупреждения преступления средствами уголовного права.

The article deals with the questions of general preventive action of criminal law norms. The text gives a valuable information on the general prevention value for achievement of aims of domestic penal policy, the basic forms of realization